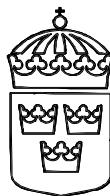


Kommittédirektiv



Ökad samverkan kring praktikhära forskning för stärkt vetenskaplig grund i skolväsendet

**Dir.
2017:27**

Beslut vid regeringssammanträde den 9 mars 2017

Sammanfattning

En särskild utredare ska föreslå hur universitet och högskolor som bedriver lärar- och förskollärarytbildningar och huvudmän inom skolväsendet kan skapa långsiktig samverkan kring praktikhära forskning för att stärka den vetenskapliga grund som utbildning enligt skollagen (2010:800) ska vila på. Utredningen ska knyta an till den försöksverksamhet med praktikhära forskning som ska starta under 2017. Syftet är att stärka lärar- och förskollärarytprofessionen och lärar- och förskolläraryrkets attraktivitet, utveckla lärar- och förskollärarytutbildningen och öka elevers och förskolans måluppfyllelse.

Utredaren ska

- kartlägga och redogöra för befintlig samverkan mellan universitet och högskolor och huvudmän inom skolväsendet kring praktikhära forskning och redovisa vad som i dag kan utgöra hinder för långsiktig sådan samverkan,
- presentera förslag på olika modeller för långsiktig samverkan,
- bedöma vilka åtgärder som intresserade skolhuvudmän och universitet och högskolor behöver vidta för att kunna genomföra de föreslagna modellerna, och
- föreslå nödvändiga författningsändringar och vid behov även andra åtgärder.

Uppdraget ska redovisas senast den 1 november 2017.

Uppdraget att föreslå samverkansmodeller för praktikhära forskning i skolan

Varför är det viktigt med samverkan mellan lärosäten och skolväsendet kring praktikhära forskning?

Utbildningen inom skolväsendet ska vila på vetenskaplig grund och beprövat erfarenhet (1 kap. 5 § skollagen [2010:800]). Med utgångspunkt i förarbetena till skollagen, regeringens propositionen Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet (2009/10:165), har Statens skolverk konstaterat att en vetenskaplig grund innebär att enskilda faktakunskaper sätts i ett sammanhang, granskas kritiskt och prövas och att tillgänglig relevant forskning används för att söka efter förklaringar och orsakssamband, både när det gäller undervisningens innehåll och dess metoder. Enligt Skolverket utgörs beprövat erfarenhet av kunskap som är genererad vid upprepade tillfällen över tid och av ett flertal och som är dokumenterad och kvalitetssäkrad. På så sätt blir kunskapen allmängiltig, generaliserbar och överförbar mellan olika skolor och förskolor.

Syftet med praktikhära forskning är att utveckla och förbättra undervisningen i skolväsendet för att öka elevers och förskolans måluppfyllelse. Forskningsfrågor formuleras utifrån professionens behov av kunskap om lärande och undervisning i ett visst ämne eller ämnesområde. Forskningsfrågor kan bl.a. rikta fokus mot lärar- och förskolläraryrket, undervisningspraktiken eller undervisningsmetoder. Praktikhära forskning betecknar därför kunskap som har direkt nytta och användbarhet i verksamheten och som bl.a. kan bidra till att stärka utbildningens vetenskapliga grund. Den praktikhära forskningen ska, precis som all annan forskning, hålla en hög vetenskaplig kvalitet i såväl nationell som internationell jämförelse.

Det är angeläget att universitet och högskolor, som bedriver forskning med relevans för skolväsendets verksamhet, och huvudmän inom skolväsendet kan bedriva forskning tillsammans. Att samordna utbildning, fortbildning och forskning kan bidra till en positiv utveckling av läraryrket och förskolläraryrket.

yrket. Lärare och förskollärare som arbetar i skolväsendet och bedriver forskning, men saknar tillgång till en vetenskaplig miljö t.ex. i form av seminarieverksamhet, vetenskaplig litteratur och forskarutbildade kollegor, kan på så sätt erbjudas ett stimulerande sammanhang för forskning. Att lärare och förskollärare dessutom får möjlighet att engagera sig i forskning med relevans för den egna verksamheten kan utgöra en attraktiv utvecklingsmöjlighet inom yrket. Närmare samverkan mellan lärosäten som bedriver lärar- och förskollärarytbildning och olika verksamheter i skolväsendet kan skapa ett utbyte mellan utbildningsverksamhet och aktuell forskning, vilket bidrar till att höja kvaliteten i undervisningen i såväl skolväsendet som inom lärar- och förskollärarytbildningen. Forskningsresultat med relevans för skolväsendets verksamhet som kan omsättas i praktiken bidrar till att öka elevers och förskolans måluppfyllelse.

Regeringen har i budgetpropositionen för 2017 avsatt medel för att genomföra en försöksverksamhet i syfte att pröva och utveckla olika modeller som kan stärka den praktikinära forskningen, och som kan lägga grunden till robusta strukturer för samverkan mellan universitet och högskolor och huvudmän inom skolväsendet. Försöksverksamheten planeras pågå i fem år, 2017–2021.

Myndigheter bedriver redan i dag insatser kring praktikinära forskning

Vetenskapsrådet ska ge stöd till grundläggande forskning av högsta kvalitet inom samtliga vetenskapsområden. I myndighetens uppdrag ingår bl.a. att fördela medel till forskning, att främja kommunikation mellan forskare och det övriga samhället och att göra forskning tillgänglig och se till att de når de områden i samhället där de kan komma till nytta, till exempel inom utbildning. Inom området Utbildningsvetenskap ges stöd till forskning med relevans för skolans och förskolans utveckling. Projektbidrag kan sökas av enskilda forskare för projekt om maximalt 5 år. Vetenskapsrådet har också att fatta beslut om bidrag till utbildning på forskarnivå för lärare och förskollärare

som organiseras i form av forskarskolor. Forskarutbildning för lärare ska avse ett ämne som helt eller i huvudsak motsvarar ett undervisningsämne eller som avser ämnesdidaktik. För förskollärare ska utbildningen avse sådana ämnesområden som medför en förstärkning av förskollärarens kunskaper och kompetens inom barns lärande och utveckling, särskilt barns språkliga och matematiska utveckling. Utgångspunkten för bedömningen av ansökningarna ska vara hög vetenskaplig kvalitet.

Skolforskningsinstitutet ska bidra till att de verksamma inom skolväsendet ges goda förutsättningar att planera, genomföra och utvärdera undervisning med stöd av vetenskapligt underbyggda metoder och arbetssätt (1 § förordningen [2014:1578] med instruktion för Skolforskningsinstitutet). Myndigheten har bl.a. i uppdrag att göra systematiska översikter och andra forskningssammanställningar med god vetenskaplig kvalitet och göra dem tillgängliga för dem som är verksamma inom skolväsendet. Ett annat uppdrag är att utlysa och fördela projektmedel för praktisk forskning av högsta vetenskapliga kvalitet med relevans för hela skolväsendet. Projektledaren måste ha avlagt doktorsexamen och vara anställd hos en godkänd medelsförvaltare, vanligtvis ett svenskt universitet eller högskola, men det går också att söka finansiering för lärare och förskollärare som aktivt ska delta i projektet under förutsättning att dessa är tjänstlediga i motsvarande grad från sin ordinarie tjänst. Projektmedel beviljas för högst tre år. Om det finns särskilda skäl kan projektmedel beviljas för längre tid, dock längst för fem år.

Skolverket ska stödja kommuner och andra huvudmän i deras utbildningsverksamhet och andra pedagogiska verksamheter, bl.a. genom att svara för nationellt prioriterad fortbildning och ge stöd i form av annan kompetensutveckling för personal, bevaka, sammanställa och sprida kunskap om resultat av forskning, och svara för andra utvecklingsinsatser inom prioriterade områden (7 § förordningen [2015:1047] med instruktion för Statens skolverk). På Skolverkets webbplats finns information och kunskapsöversikter om forskning inom olika områden. Inom ramen för olika uppdrag samarbetar också Skolverket

med universitet och högskolor som bedriver forskning inom olika områden som är relevanta för skolväsendets verksamhet.

Forskare som vill bedriva praktisknära forskning har således möjlighet att ansöka om projektmedel från både Vetenskapsrådet och Skolforskningsinstitutet. Skolverket arbetar aktivt med att sprida aktuella forskningsresultat. Det finns följaktligen en kunskapsbas och möjligheter till ekonomiskt stöd för forskare vid lärar- och förskollärarytbildningar som vill initiera projekt om praktisknära forskning. Utöver det kan exempel på modeller för hur samverkan mellan universitet och högskolor och huvudmän inom skolväsendet kring praktisknära forskning utformas utgöra ytterligare stöd för egna initiativ på regional och lokal nivå.

Det finns exempel på samverkan mellan universitet och högskolor och huvudmän inom skolväsendet

Satsningar på forskarutbildning för lärare och förskollärare har hittills främst skett i form av så kallade forskarskolor med ämnesdidaktisk eller utbildningsvetenskaplig inriktning. Lärare och förskollärare har då på sedvanligt vis antagits till utbildning på forskarnivå vid olika lärosäten. Ett exempel är den forskarskola med ämnesdidaktisk inriktning som Stockholms universitet erbjuder i samarbete med skolhuvudmän i Stockholmsregionen. Forskarstudierna genomförs på halvfart under fyra år inom ramen för lärarens anställning hos en skolhuvudman och leder fram till en licentiatexamen i ämnesdidaktik.

Enligt skollagen är huvudregeln att det är legitimerade lärare och förskollärare som ska bedriva undervisning i skolväsendet (2 kap. 13 § skollagen [2010:800]). För särskilt yrkesskickliga lärare kan en huvudman ansöka om statsbidrag för att inrätta s.k. karriärsteg för lärare (förordningen [2013:70] om statsbidrag till skolhuvudmän som inrättar karriärsteg för lärare). En förutsättning för att en huvudman ska kunna utse en lärare till förstelärare eller lektor är att läraren i huvudsak ägnar sig åt undervisning (6 §). I promemorian Karriärvägar m.m. i fråga om lärare i skolväsendet (dnr U2012/04904/S) nämns att tänkbara arbetsuppgifter även kan vara att bedriva egen forskning,

hålla i kontakten med universitet och högskolor och hålla sig uppdaterad och sprida kunskaper om aktuell forskning till kollegiet. I Skolverkets rapport *Vad gör försteläraren?* konstateras att sju av tio lärare som har utsetts till lektorer har tid avsatt för forskning eller mer övergripande utvecklingsarbete, men det finns också de som saknar ett tydligt uppdrag (Skolverket, 2015).

Den verksamhetsförlagda utbildningen inom lärar- och förskollärarytbildningen (VFU) kan utgöra en regional eller lokal samarbetsarena för universitet och högskolor och skolhuvudmän. För närvarande pågår en femårig försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningen (förordningen [2014:2] om försöksverksamhet med övningsskolor och övningsförskolor inom lärar- och förskollärarytbildningen). Högskolan och huvudmannen för övningsskolan eller övningsförskolan sluter avtal som reglerar respektive parts åtaganden. Vid högskolan ska det finnas lärare som har till uppgift att följa och bidra till studenternas utveckling under den verksamhetsförlagda delen av utbildningen. Sådana lärare ska också ge handledarna stöd för bedömning av studenterna under den verksamhetsförlagda utbildningen. En högskola som deltar i försöksverksamheten ska sträva efter att involvera särskilt yrkesskickliga lärare och förskollärare i den verksamhetsförlagda utbildningen. Att vara handledare för lärarstudenter under deras verksamhetsförlagda utbildning kan således vara en uppgift för en förstelärare eller lektor.

Under perioden 1997–2010 fanns ett krav på lärosäten med lärarutbildning att ha ett Regionalt utvecklingscentrum (RUC) för att få ett närmare samarbete mellan skola, universitet och högskolor. RUC skulle främja lärares kompetensutveckling, utveckling av lärarutbildning och skolutveckling. Den regionala kopplingen skulle stimulera uppkomsten av bredare forskningsproblem utifrån samhällets behov och stärka nyttiggörandet av forskningsresultaten. Att utveckla lärarutbildningen var initialt ett viktigt uppdrag men i samband med införandet av den nya lärarutbildningen 2011 kom fokus mer att riktas mot skolutveckling. I dag är det upp till varje lärosäte att besluta om det

ska finnas ett regionalt utvecklingscentrum, vad det i så fall ska användas till och hur det ska fungera.

Ett exempel på ett regionalt samverkansprojekt som syftar till att stärka skolans vetenskapliga grund är Räkna med Västerås (RÄV). Mälardalens högskola och Västerås kommun arbetar tillsammans för att förbättra klassrumsundervisningen i matematik i kommunens grundskolor. Utvecklingsinsatserna planeras, genomförs och utvärderas i samarbete mellan högskolans forskare och centrala aktörer inom kommunen.

Att lärosäten och skolhuvudmän kan samarbeta om praktikinära forskning inom skolväsendet är angeläget. Som nämnts ovan visar Skolverkets rapport Vad gör försteläraren? att sju av tio lärare som har utsetts till lektorer har tid avsatt för forskning eller mer övergripande utvecklingsarbete. Försöksverksamheten med övningsskolor och övningsförskolor erbjuder en ny arena för samarbete och utveckling. Trots det kan det i olika delar av landet finnas lärosäten och skolhuvudmän som kan behöva goda exempel och förslag på modeller för samverkan kring praktikinära forskning. Det kan vara förslag på hur forsknings-samarbeten kan organiseras och genomföras som inbegriper resurser och möjligheter som redan finns men också idéer som erbjuder nya vägar och former för samarbeten kring praktikinära forskning i skolväsendet.

Kan inspiration hämtas från former för praktikinära forskning inom det medicinska området?

Den praktikinära forskningen kan stärkas genom att lärosäten som bedriver lärar- och förskollärarytbildning och skolhuvudmän får goda möjligheter att samarbeta. I dag finns det forskarutbildade lärare och förskollärare som kan forska inom ramen för sin tjänst, men som saknar en forskningsmiljö att verka inom. Forskare inom lärar- och förskollärarytbildningen kan ha behov av att få en närmare koppling till skolväsendets verksamhet för att samla data, genomföra utvecklingsinsatser och vara uppdaterade om dessa verksamheter.

Det medicinska området har, på samma sätt som utbildningsområdet, behov av praktikinära forskning där bl.a. disputerade

läkare kan bedriva forskning i nära anslutning till den kliniska verksamheten. För att läkare ska kunna ägna sig åt både utbildning och forskning inom det medicinska området får en högskola besluta att en anställning som professor eller lektor vid högskolan ska vara förenad med en anställning vid en sjukvårdsenhet som är upplåten för medicinsk utbildning och forskning (4 kap. 2 § högskoleförordningen [1993:100]).

Formerna för kombinerade anställningar regleras i avtal mellan svenska staten och vissa landsting om samarbete om grundutbildning av läkare, medicinsk forskning och utveckling av hälso- och sjukvården, s.k. ALF-avtal, på nationell och regional nivå. Syftet med ALF-avtalen är att landsting och universitet kan samarbeta om utbildning av läkare, klinisk forskning och utveckling av hälso- och sjukvården. Avtalen reglerar också verksamheten inom den s.k. universitetssjukvården, som utgörs av den begränsade del av hälso- och sjukvården som utformats med särskild hänsyn tagen till forskningens och utbildningens behov.

Samarbetet på regional nivå ska bygga på gemensamt utarbetade visioner och målsättningar för den verksamhetsintegrerade utbildningen och det ska finnas ett gemensamt ledningsorgan där landstingets och universitetets ledningsnivåer är representerade och verkar på jämbördiga villkor. Verksamheten ska utvärderas regelbundet.

I regeringens proposition Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft (prop. 2016/17:50) aviseras en försöksverksamhet för att utveckla och pröva modeller som kan stärka den praktknära forskningen och som kan lägga grunden till robusta strukturer för samverkan mellan de som är verksamma i skolväsendet och på universitetet och högskolor. Kunskaper och erfarenheter från de s.k. ALF-avtalen bör tas till vara när försöksverksamheten utformas. Avtalen kan bidra till att skapa en hållbar struktur för forsknings-samarbeten mellan lärosäten som anordnar lärar- och förskollärarytbildning och huvudmän inom skolväsendet. Samtidigt kan det vara svårt att åstadkomma en direkt motsvarighet till ALF-avtal inom utbildningsområdet. I dag anordnar 28 lärosäten någon form av lärarutbildning eller förskollärarytbildning

medan sju lärosäten anordnar läkarutbildning. Vidare ansvarar 20 landsting för hälso- och sjukvården medan huvudmännen inom skolväsendet utgörs av 290 kommuner jämte ett mycket stort antal enskilda huvudmän med olika förutsättningar för att bedriva sina verksamheter. Den stora variationen av verksamheter vid de universitet och högskolor som anordnar lärar- och förskollärarytbildning och skolhuvudmäns skilda önskemål och förutsättningar ställer olika krav på hur samverkan kan utformas utifrån regionala och lokala förutsättningar.

Fler modeller för samarbete mellan lärosäten och skolhuvudmän behövs

Den vetenskapliga grund som utbildningen inom skolväsendet ska vila på kan stärkas genom långsiktiga samarbeten om praktisknära forskning mellan universitet och högskolor och huvudmän inom skolväsendet. Sammanhang kan skapas för kunskapsutbyte och utveckling. För att ytterligare stärka möjligheten för samarbeten om praktisknära forskning mellan universitet och högskolor och huvudmän inom skolväsendet har, som tidigare nämnts, regeringen i budgetpropositionen för 2017 och forskningspropositionen (prop. 2016/17:50) aviserat en försöksverksamhet för att utveckla och pröva modeller som kan stärka den praktisknära forskningen och som kan lägga grunden till robusta strukturer för samverkan mellan de som är verksamma i skolväsendet och på universitet och högskolor. Erfarenheter av försöksverksamheten, t.ex. vad som krävs för att etablera fungerande relationer mellan universitetet, högskolor och huvudmän, bör kunna tas tillvaras i ett större sammanhang och spridas nationellt.

Det finns behov av att initiera ett arbete med att hitta olika modeller för att skapa långsiktiga samarbeten mellan universitet och högskolor och skolhuvudmän kring praktisknära forskning och att utforma förslag på organisation och struktur för dessa samarbeten som är ändamålsenliga utifrån verksamhetens förutsättningar och behov, bl.a. genom att ge skolhuvudmän stort utrymme att ta del av och påverka samarbetet samt att modellerna har en stark regional förankring. Befintliga insatser

för att stärka lärar- och förskolläraryrket, lärar- och förskolläraryrket och verksamheter inom skolväsendet erbjuder olika möjligheter och förutsättningar för att utveckla sådana samarbeten.

Utredaren ska

- kartlägga och redogöra för befintlig samverkan mellan universitet och högskolor och huvudmän inom skolväsendet kring praktisk forskning och redovisa vad som i dag kan utgöra hinder för långsiktig sådan samverkan,
- presentera förslag på olika modeller för långsiktig samverkan,
- bedöma vilka åtgärder som intresserade skolhuvudmän och universitet och högskolor behöver vidta för att kunna genomföra de föreslagna modellerna, och
- föreslå nödvändiga författningsändringar och vid behov även andra åtgärder.

Utredarens arbete ska ske i nära anknytning till den försöksverksamhet som aviseras i budgetpropositionen för 2017 och forskningspropositionen (prop. 2016/17:50). Erfarenheter från planering och uppstart av försöksverksamheten ska tas tillvara och utgöra en del av det underlag som ska ligga till grund för föreslagna samverkansmodeller.

Konsekvensbeskrivningar

Utredaren ska redogöra för konsekvenser av sina förslag. Utöver vad som följer av 14–15 a §§ kommittéförordningen (1998:1474) ska konsekvenser för lärosäten med examenstillstånd för lärar- och förskolläraryrket och för offentliga och enskilda skolhuvudmän och deras lärare och förskollärare analyseras och redovisas. Redogörelsen ska även innehålla en beskrivning av vilka konsekvenser de förslag som lämnas har ur ett barnrättsperspektiv.

Samråd och redovisning av uppdraget

Utredaren ska arbeta nära de lärosäten som får i uppdrag att genomföra den i budgetpropositionen 2017 aviserade försöksverksamheten i syfte att pröva och utveckla modeller som kan stärka den praktiknära forskningen. Utredaren ska inhämta synpunkter från universitet och högskolor med lärar- och förskollärarytbildningar, Skolforskningsinstitutet, Statens skolverk, Statens skolinspektion, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Statskontoret, Universitetskanslersämbetet, Universitets- och högskolerådet, Sveriges Kommuner och Landsting, Friskolornas riksförbund, Idéburna skolors riksförbund, Lärarnas Riksförbund, Lärarförbundet, aktörer med regionalt utvecklingsansvar och andra berörda myndigheter och organisationer med relevans för uppdraget, bl.a. inom barnrätts- och funktionshindersområdet. Utredaren ska samråda med utredningen Bättre skola genom attraktiva skolprofessioner (U 2016:06, dir. 2016:76) och hålla sig informerad om annat pågående utredningsarbete som kan vara av betydelse för uppdragets genomförande, t.ex. det som bedrivs av Skolkommissionen (U 2015:03).

Uppdraget ska redovisas senast den 1 november 2017.

(Utbildningsdepartementet)